

ספורט בתנ"ך ובהלכה

ב"ה, ירושלים עיר הקודש תובב"א, ל' שבט תשמ"ו
מכתב תשובה לעופר גולדשטיין

חן חן לך על מכתבך ועל פנייתך עם פירוט מבנה העבודה שלך כפי שתכננת. אינני יודע אם אוכל להועיל לך הרבה בתשובתי, אך אשתדל לעשות כמיטב יכולתי.

השאלה שאני מתכוון לענות עליה היא: האם באופן כללי התייחסותם של המקורות היהודיים לעיסוק בפעילות גופנית היא חיובית או שלילית? – אני מניח שהכוונה שלך היא, לעיסוק בספורט ובהתעמלות.

ובכן, מן המפורסמות היא שהשיא בעיסוק ה"תרבותי" של היוונים היה "תרבות הגוף". כל העם היווני עסק בספורט, הוא – העם כולו התאחד בספורט. אחת לארבע שנים התאספו כל היוונים לרגלי המאורע המרכזי שבחיי האומה – המשחקים האולימפיים. וספירת השנים שלהם היתה מאולימפיאדה לאולימפיאדה. באמצעות העיסוק והתרגול הספורטיבי השתדלו היוונים לעצב את תכונות האופי של בניהם, ומשאת הנפש של מיוונים מצעירים היתה להגיע אל תהילת הנאבקים במשחקי האולימפיאדה אל תהילת המנצחים במשחקים האלה. היוונים קבעו שיש להעריך את הגוף היפה של האיש ושל האישה, ולהם שיעבדו את כל אורח חייהם להערכה זאת. הם חינכו את בניהם לשאיפה של היופי, ובכל מקום שבאו, שם היו הבניינים החשובים שבנו, המרחצאות הציבוריים ובנייני הגמינסיון למשחקי ספורט, והם היו אלה שקבעו מה יהיו המטרות החינוכיות שאליהם יש לשאוף בעיסוק ההתעמלות.

לעומת זה בתנ"ך קשה לגלות אפילו רמז לכך, שאבותינו ייחסו חשיבות לעיסוק בהתעמלות וספורט נוסח היוונים, אם מערך לכשלעצמו וגם כאמצעי לחנך על ידו את עצמם לערכים רוחניים כלשהם. סיפורי התנ"ך הם סיפורי מלחמות, או שישראל מנצחים את אויביהם, או שהם מנוצחים על ידם, והאישים החשובים שבתנ"ך הם השופטים והמלכים היוצאים למלחמה, ובספרי "הנביאים הראשונים" שעליהם אנו שומעים הם המבטיחים, המדרבנים. המעודדים, המייסרים והמוכיחים, והכל סובב סביב המלחמות. גם ספרי "הנביאים האחרונים" עיקר עיסוקם הוא מלחמות: ישעיהו עד רק מ', ירמיהו כולו, יחזקאל, הושע, עמוס, עובדיה, מיכה, נחום, חבקוק, ד זכריה. הם כולם מייסרים, ומוכיחים ומבטיחים, ומבשרים, שהגאולה הסופית והעידן המאושר שיגיע לישראל בעקבותיה, יבואו דרך מלחמות. ב"נביאים הראשונים" השופטים הם גיבורי מלחמה: יהושע, עתניאל, שמגר, דבורה וברק, גדעון, ושמעון. המלכים הם גיבורי מלחמה... שאול, דוד, ירבעם, אחאב יהוא, ירבעם השני, עוזיהו, יותם, יחזקיהו. ואם על יד המלכים ראשונים עוד הוזכרו שרי הצבא שלהם: אבנר בן נר ויהונתן על יד שאול, אבישי ויואב בני צרויה על יד דוד, ובניהו בן יהודע על יד שלמה, במלכים שאחריהם אין כל איזכור לשר צבא, המלך הוא המנהיג,

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

הוא בעצמו שר הצבא, והוא המוליך את העם למלחמה, הוא הדמות הדומיננטית שאליה הכל נכנעים, גם העם, גם הנביא, גם הכהן הגדול.

מרכזיותה של המלחמה בחיי העם נבעה כמסתבר מן הצורך להגן על החיים על האדמה, על הבית, על הנשים ועל הילדים. יש צורך להגן על הכל מחמדנותם של הגויים ומרצונם. דוד הוא היחיד שאצלו אנו מוצאים מלחמות וכיבושים מחוץ לארץ ישראל, כל האחרים נלחמו בתוך ארץ ישראל, מלחמות הגנה נגד כובשים באו מבחוץ, או שנלחמו בינם לבין עצמם, ישראל ביהודה, ויהודה בישראל, וגם מלחמות אלה היו אולי מלחמות מגן נגד חמדנות.

כיוון שהיו בתקופת התנ"ך מלחמות תכופות בחיי עם ישראל, וכיוון שהיה בישראל גם צבא מלחמה, בוודאי עסקו גם באימונים לקראת יציאה בצבא, ובוודאי היו גם "משחקי מלחמה", כדי שיהיו בטוחים שהאזרחים שהיום הם עוסקים במלאכת היומיום שלהם, ומחר יתפקדו ללכת לצבא, ישמרו על גבורת גופם ועל זריזותם. על אימונים אלה ועל משחקים אלה נדירים מאוד הרמזים בתנ"ך. מכאן שעיסוק זה לא השאיר רושם גדול על אבותינו ולא נראה להם חשוב כדי לדבר עליו. אולי הסיבה לכך היא, מפני שהמלחמות היו תופעה שכיחה כל כך בחייהם, עד שאימון לקראת מלחמה שבו היו עסוקים באופן תמידי, נחשב בעיניהם שגרת חיים פשוטה ומובנת, עד שאין צורך לדבר עליה כלל. איך יכלו בני בנימין לגייס בגיוס פתע עשרים ושישה אלף איש שולף חרב, ושבע מאות צלפים בקליעת אבנים, וכנגדם יצאו במחנה ישראל יריביהם ארבע מאות אלף איש שולף חרב (שופטים פרק כ'), איך יכול רחבעם בן שלמה להקהיל "את כל בית יהודה ואת שבט בנימין מאה ושמונים אלף בחור עושה מלחמה" (מלכים א' י"ב, כ"א), וזאת בפקודת חירום, איך יכול אביה בן רחבעם מלך יהודה להעמיד למלחמה "חיל גיבורי מלחמה ארבע מאות אלף איש בחור" גיבור חיל" (דברי הימים ב' י"ג, ג')? אין זאת כי כל בני הדורות ההם גדלו משחר ילדותם עם החרב והרומח והמקלעת והגשת, והאימונים הלה, כי נראה שאין להם בעיניו ערך כשלעצמם. והלא מפורש אומר הנביא ישעיהו, שכאשר המלחמות יעברו מן העולם: "וכתתו חרבותם לאיתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעיהו ב', ד'). ועל זה חוזרים רבותינו בתלמוד כשהם מדברים על הימים הרחוקים המאושרים האלה (שבת ס"ג.ג).

יש להעלות על הדעת שגם בתקופת בית שני לא נשתנו בהרבה נסיבות חייהם של אבותינו בארצם, ונסיבות אלו הן שהשתלטו עליהם והכריחו אותם לחיות תמיד במלחמות. ביותר מתגלים פניה של ממלכת החשמונאים ושל בית המלוכה שלה באספקלריה של חברה שאין לה בחייה אלא מלחמה. ממלכת החשמונאים נולדה במלחמה, חיתה את ימיה במלחמה, וגוועה במלחמה, וכזה היה גם סוף דרכה של ממלחת היהודים בכלל, שנשחקה במלחמותיה עם רומי העדירה עד שנחנקה כליל, וגם כל החברה היהודית שבאבץ נלחצה ונסחטה עד שנפחה נשמתה במאבק התמידי עם הכובש הרומי, עד שנתרוקנה בסופו של דבר הארץ מיהודיה כליל, כל מה שעבר עליהם בכל המלחמות הללו השאיר משקע זעיר ושולי ביותר במשנה (ראה שבת סג. קמה: קלט. ומשניות מסכת כלים פרק י"א משנה ח'), ובשאר היצירות הספרותיות (המדרשים השונים) שנוצרו במאות

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

השנים שאחרי חורבן בית המקדש וחורבן הממלכה היהודית. מן התלמוד ומן הספרות שלאחרי כן משתקף לנו יהודי שונה לחלוטין, יהודי שאינו יודע כלום על מלחמה, שחי בעולם שאין בו מלחמות בכלל. אילו לא נתחברו גם מעט תפילות, פיוטים, קינות, וסליחות, ל היינו גם אנחנו יודעים כלום שהיו בחיי אבותינו אי פעם מאז חורבן בית המקדש מלחמות בעולם, ולא היינו יודעים כלל את כל התלאות שעברו עליהם במלחמות ההם.

יש אפוא להעלות על הדעת, שחז"ל מצאו בשמירה קפדנית על מצוות התורה ערובה מספקת לבריאות הגוף של כל יהודי בדרך כלל: הלכות נידה, הלכות טומאה מת, הלכות מאכלות אסורות, נבלות וטרפות, שקצים ורמשים, בהמות טמאות ועופות ודגים טמאים, הלכות ניקיון הגוף לתפילה ונטילת ידיים, ניקיון הבית לצורך תפילה, לפני שבת וחגים, ובמיוחד לפני פסח. הצומות המוסיפים רבות לבריאות הגוף, שמירת השבת המוחלטת, שמירת השבת המוחלטת המביאה רגיעה מוחלטת לאדם, המנוחה הגורמת להתחדשות של כל כוחו – הגוף והנפש, כל אלה מכניסים את האדם לתוך מסגרת חיים מקיפה וקבועה, ומחנכים את האדם למשמעת עצמית, שהיא הגורם הגדול לשמירה על בריאותו הרבה יותר ממה שהשיגו מיוונים על ידי עיסוקם בספורט ועל ידי טיפוח הגוף.

בספרות ההלכה המאוחרת יש בכל זאת פה ושם רמז בודד למה שאנו נכנה ספורט. בשולחן ערוך בהלכות שבת (אורח חיים סימן ש"א סעיף ב') אנו לומדים: "בחורים המתענגים בקפיצתם ובמרוצתם – מותר". כלומר מותר להם לרוץ בשבת. ובהלכות נזיקין (טור חושן משפט סימן שע"ח, בדרכי משה מעין קטן ה'): "אותם הבחורים הרוכבים לקראת חתן וכלה ונלחמים זה עם זה, וקורעים איש בגדי חברו או קלקלו – פטורים הואיל ונהגו כך מחמת חתן וכלה". למדנו מכאן שהיו מי שנהגו לחקות את משחקי מלחמות האבירים שנהגו בהם הגויים בשמחתם.

אני מבקש ממך שתאשר לי קבלת מכתבי זה, והנני מברך אותך בהצלחה.

בברכות מרובות

שלמה מן-ההר